

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

260818

Dnr UFV 2026/293

Justitiedepartementet

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Fredrik Andersson
Utbildningsledare

Telefon

018 – 471 5154

www.uu.se

fredrik.andersson@uu.se

710 miljoner skäl till reformer (SOU 2026:2)

Uppsala universitet har anmodats lämna yttrande över rubricerat delbetänkande från Valsedelskommittén.

Yttrandet har utarbetats av forskare Marcus Österman, Statsvetenskapliga institutionen.

Uppsala universitets synpunkter på förslagen i SOU 2026:"

Sammanfattning

Uppsala universitets yttrande är uppdelat i fyra avsnitt: generella synpunkter gällande reformer av valsystemet, synpunkter på kommitténs utvärdering av dagens valsedelsystem, synpunkter på genomgången av alternativ till dagens valsedelsystem samt, slutligen, synpunkter på kommitténs föreslagna reformer.

Generellt bör reformer av valsystemet iakttas med försiktighet och flera täta reformer med delvis olika inriktning av systemet bör undvikas. Det vore därför olämpligt att först genomföra de föreslagna "samlade" reformerna av valsedelsystemet för att sedan i närtid göra en ytterligare stor reform i form av att avskaffa de partispecifika valsedlarna och införa en gemensam eller neutral valsedel. Frågan om de partispecifika valsedlarna ska avskaffas bör därför avgöras innan andra större reformer av valsedelsystemet genomförs.

Utredningens utvärdering av det svenska valsedelsystemet och genomgång av alternativa system är grundlig och är i de allra flesta bemärkelser rättvisande. Uppsala universitet vill dock nyansera beskrivningen angående i vilken utsträckning som det nuvarande systemet uppvisar större problem. Det svenska valsystemet bedöms som mycket välfungerande i internationell jämförelse, väljarna hyser stort förtroende för det och andelen ogiltiga röster är låg. De problem som utredningen tar upp är relevanta men får bedömas i huvudsak vara mindre allvarliga. Problem kopplade till oordning i valsedelställen och köbildning är främst kopplade till erfarenheter vid ett enskilt val, de allmänna valen 2022. Utredningens genomgång av alternativa system är väl genomförd. Det kvarstår dock betydande frågor om hur till exempel gemensamma valsedlar skulle kunna införas och det förefaller svårt att finna en lösning som uppnår de av kommittén angivna fördelarna utan betydande nackdelar.

Uppsala universitet ser positivt på de föreslagna samlade reformerna av valsedelssystemet. En nackdel är att det i vissa avseenden blir svårare för nya partier att ställa upp i val. Samtidigt framstår systemet med stödförklaringar som väl genomtänkt och innebär att även små partier, om de erhåller ett tillräckligt antal stödförklaringar, kan delta i val på ett mer likvärdigt sätt än för närvarande.

Förslagen gällande valbarhet och folkbokföring framstår också som rimliga.

Generella synpunkter gällande reformer av valsystemet och formerna för sådana reformer

Det svenska valsystemet fungerar i allt väsentligt mycket väl. Systemet står sig, som kommittén också konstaterar, oerhört väl i internationella jämförelser ifråga om valens kvalitet (valintegritet). Svenska väljare hyser också högt förtroende för systemet. Kommittén uppmärksammar emellertid relevanta svagheter och problem med det existerande valsedelssystemet. Uppsala universitet menar dock att försiktighet bör iakttas vid reformer av valsystemet. De ”samlade reformer för ett robustare valsystem” som kommittén föreslår i delbetänkandet innebär vissa förändringar av valsedelssystemet samtidigt som dess huvuddrag med partispecifika valsedlar består. Förändringarna har dock i flera bemärkelser betydande konsekvenser för väljarna, partierna och valadministrationen. Kommittén skriver i det aktuella delbetänkandet (SOU 2026:2) att de i slutbetänkandet avser ta ställning till förändringar av valsedelns utformning. Häribland ingår frågan om systemet med partispecifika valsedlar bör ersättas med gemensamma eller neutrala valsedlar.

Med tanke på att det svenska valsystemet har präglats av kontinuitet över flera decennier – och i huvudsak fungerar väl – menar Uppsala universitet att det vore olyckligt att genomföra flera omfattande reformer av valsystemet inom en snar tidsrymd. I synnerhet om sådana reformer går i olika riktningar. Med andra ord, det vore olämpligt att först genomföra de reformer som kommittén föreslår i delbetänkandet till Europaparlamentsvalet 2029 för att sedan göra en betydligt mer omfattande förändring i form av en övergång till gemensamma eller neutrala valsedlar i därefter kommande val. Flera omfattande reformer på varandra skulle kunna riskera väljarnas förtroende för systemet och även kunna vara utmanande för valadministrationen. Reformerna innebär alltid risker för fel eller misstag i implementeringen. Detta innebär att Uppsala universitet anser att de ”samlade reformer för ett robustare valsystem” som kommittén föreslår endast bör införas i det fall att en övergång till gemensamma eller neutrala valsedlar ej blir aktuell. Det är möjligt att det

inte kommer att vara klarlagt huruvida det kommer att bli en sådan övergång i tid för att genomföra de föreslagna samlade reformerna till 2029 (inte minst då kommitténs uppdrag nyligen har förlängts och utvidgats, dir. 2026:87). I detta fall bör dock en försiktighetsprincip ifråga om reformer av valsystemet väga tyngre än de möjliga negativa konsekvenserna av att avvakta med de föreslagna reformerna.

Uppsala universitet vill också betona att det är lämpligt att stora förändringar av valsystemet i möjligaste mån testas och utvärderas innan de införs i hela landet. Detta kan göras genom att de testas i begränsade del av landet vid ett faktiskt val. Det bör då göras på ett sätt som gör det möjligt att utvärdera effekterna av reformerna (t.ex. genom att det finns inslag av slump i vilka geografiska enheter som testar förändringarna). Ett alternativt sätt, som kan vara enklare att genomföra, är att förändringarna prövas i en testsituation (ett s.k. fältexperiment).¹

Utvärdering av dagens valsedelsystem

Uppsala universitet bedömer att de problem som utredningen lyfter fram gällande det nuvarande svenska valsedelsystemet i allt väsentligt är relevanta och väl beskrivna. Samtidigt finns vissa skäl till nyansering. Först och främst är det svårt att bedöma hur pass allvarliga dessa problem är. Till exempel lyfter utredningen fram att det finns betydande problem med incidenter och sabotage kopplade till valsedlarna samt köbildning. Dessa saker förekommer tvivelsutan, men utan en internationell jämförelse går det inte att bedöma om det svenska valsystemet är särskilt drabbat av denna typ av problem. Den internationella forskningen om valgenomförande domineras av amerikanska studier. Jämfört med förekomsten av köer vid val i USA framstår de svenska problemen med köbildning som små – även vid valet 2022.² Ifråga om andelen ogiltiga röster – som ingår i kommitténs internationella jämförelse – är den svenska andelen mycket låg.

Flera av de problem som beskrivs i utredningen är kopplade till den reform för att förstärka valhemligheten som riksdagen beslutade om 2018 och som prövades första gången i Europaparlamentsvalet 2019. Det var dock främst i samband med de allmänna valen 2022 som mer omfattande problem med valsedelincidenter och köbildning rapporterades.

¹ Se t.ex. Esaiasson, P., Fredén, A., & Teorell, J. (2023). "Details matter: Secluded areas and voting secrecy with french ballots". *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy*, 22(4), 327-336.

² Se t.ex. litteraturöversikt i Cronert, A., & Österman, M. (2023), "Köer och valdeltagande i de allmänna valen 2022", *Statsvetenskaplig tidskrift*, nr 4/2023, s. 917–967.

Utredningen redovisar uppgifter som kan ge bilden av mycket omfattande problem med köbildning på valdagen 2022, bl.a. baserade på uppgifter på kommunnivå om när röstmottagningen avslutades. En kommun kan dock rymma ett stort antal distrikt och problemen hänförde sig vanligen till enskilda distrikt. En studie av forskare vid Uppsala universitet av de 20 största kommunerna fann att röstmottagningen ännu pågick 15 minuter efter ordinarie stängningstid (kl. 20:15) i 3,5 procent av valdistrikten.³ Enligt nyligen insamlade (men ännu opublicerade) data från samtliga vallokalsprotokoll för 2022 – från samma forskare – pågick röstmottagningen fram till 20:15 eller senare i 224 distrikt (3,8 %), 21:00 eller senare i 40 distrikt (0,7 %) och till 21.30 eller senare i 13 distrikt (0,2 %). Dessa köproblem bör tas på allvar men ska heller inte överskattas.

Uppsala universitet vill också betona att omfattande reformer av ett valsystem som i huvudsak har fungerat väl under lång tid inte bör grundas på erfarenheter från ett enstaka val. Det är först efter de allmänna valen 2026 som det går att utröna om problem med valsedelincidenter och köbildning kopplade till de avskärmade valsedelställen är av mer systematisk karaktär eller snarare berodde på ”inkörningsproblem” vid valen 2022. Eftersom antalet valsedlar och deltagandet är betydligt lägre vid Europaparlamentsvalen är erfarenheterna därifrån svåra att jämföra med vad som gäller vid de allmänna valen till riksdag, regioner och kommuner.

Uppsala universitet menar också att reformer av valsedelsystemet bör genomföras utifrån ett demokratiperspektiv. Med detta avses att problem som drabbar väljarna och partierna bör ges särskild vikt. Här framstår frågorna kopplade till användarvänlighet och tillgänglighet för väljarna av stor betydelse. Valadministrationens utmaningar är också betydelsefulla men främst utifrån hur de kan påverka väljarna och partierna.

Alternativ till dagens valsedelsystem

Uppsala universitet anser att utredningens genomgång av för- och nackdelar med gemensamma respektive neutrala valsedlar i allt väsentligt är väl genomförd. Universitetet har dock vissa synpunkter på genomgången med fokus på gemensamma valsedlar då det uppfattas vara huvudalternativet.

Två former av gemensamma valsedlar diskuteras: med eller utan kandidatuppgifter. Flera av fördelarna som lyfts fram tycks bara gälla om gemensamma valsedlar utan kandidatuppgifter används, såsom ett mer

³ Cronert, A., & Österman, M. (2023).

YTTRANDE

260818

Dnr UFV 2026/293

användarvänligt röstningsförfarande, senare anmälning av kandidater och tillgänglighetsanpassningar. Skulle uppgifter om kandidater finnas med på valsedlarna blir de troligen mycket omfattande och svåröverskådliga och röstningsförfarandet kan riskera att istället bli mer krävande för väljarna. Det framstår också som oklart om en sådan valsedel skulle vara bättre ur tillgänglighetsperspektiv med tanke på omfattning och behovet av att göra markeringar på den. Samtidigt innebär gemensamma valsedlar utan kandidatuppgifter klara nackdelar jämfört med existerande system med partispecifika valsedlar. Utredningen tar bland annat upp att det skulle kunna komma minska andelen som personröstar samt att partierna inte kan använda gemensamma valsedlar i sitt kampanjarbete. En ytterligare viktig aspekt ur demokratisk synvinkel är att väljarna med kandidatuppgifter på valsedeln får direkt information om de personer som troligen kommer att representera dem. Det kan vara av betydelse för en väljares val även om denne inte personröstar. Uppsala universitet noterar också att andelen ogiltiga röster är högre i de flesta länder som använder gemensam eller neutral valsedel i jämförelse med vad som är fallet i Sverige, även om detta inte nödvändigtvis behöver vara frågan om ett orsakssamband. Att utgången av ett val skulle kunna misstänkas bero på andelen ofrivilligt ogiltiga röster (dvs. exklusive blanka röster) vore emellertid mycket problematiskt ur demokratisk synvinkel.

Utredningen diskuterar hur en del av dessa dilemman med gemensamma valsedlar skulle kunna hanteras. Samtidigt framstår det som oklart om det finns en lösning som kombinerar fördelarna med gemensamma valsedlar utan att det också följer betydande demokratiska nackdelar.

Utredningen verkar förutsätta att valkuvertet inte längre behövs med gemensamma valsedlar. Det kan dock finnas skäl att ha kvar valkuvert även med gemensamma valsedlar. Valkuverteten skulle bidra till förstärkt valhemlighet i vallokalen även med gemensamma valsedlar jämfört med endast en vikt valsedel där till exempel en markering kan synas igenom ett vikt papper, dels när väljaren rör sig mellan valbås och platsen för urna och röstmottagning, dels när röstmottagaren hanterar rösten. Beroende på valsedelns utformning så uppstår utan kuvert även en risk för att väljare kan lägga ihop två vikta valsedlar. Med kuvert kan en sådan ogiltig ”extra” valsedel avlägsnas vid räkningen. Att röstmottagaren så långt som möjligt kan kontrollera att en väljares röst är korrekt – utan att valhemligheten röjs – är också betydelsefullt. Med nuvarande system med kuvert kontrollerar röstmottagaren bland annat att det endast är en valsedel per kuvert och att den hör till rätt val. Det är inte lämpligt att väljaren själv lägger sin röst i urnan, såsom det beskrivs i röstningsförfarandet med en gemensam valsedel i utredningen (s. 161, se även Vallagen 6–7 §§). Det skulle öka risken för felaktiga röster och sabotage.

Kommitténs föreslagna reformer

Samlade reformer för ett robustare valsedelsystem

Uppsala universitet ställer sig överlag bakom kommitténs förslag till. ”Samlade reformer för ett robustare valsystem”. Dock med reservationen att reformerna inte bör genomföras om det blir aktuellt att i närtid övergå till en gemensam eller neutral valsedel.

Att valadministrationen tar över distributionen av alla valsedlar tydliggör ansvaret för att valsedlar finns tillgängliga vid val- och röstningslokaler. Uppsala universitet delar kommitténs uppfattning om att denna förändring skulle skapa bättre förutsättningar för röstmottagarna att hålla god ordning i valsedelställen. Utöver vad kommittén anför innebär det också att valnämnderna kan besluta om en standardiserad presentation av valsedlarna som inte behöver förändras beroende på vilka partier som levererar valsedlar till en val- eller röstningslokal.

Att avskaffa partivalsedlarna utan kandidatuppgifter skulle innebära en betydande förenkling av valsedelsystemet med relativt begränsade negativa effekter. En viss nackdel som kommittén tar upp är att väljare som förtidsröstar i annan kommun, region eller valkrets än där de har sin rösträtt inte kommer att ha tillgång till korrekta kandidatvalsedlar i förtidsröstningslokalen. Uppsala universitet ser detta som en rimlig avvägning för att förenkla valsedelssystemet men menar att det dock är viktigt att det finns tydlig information om detta i förtidsröstningslokalerna. Det kan dock övervägas om kandidatvalsedlar ska finnas tillgängliga för alla valkretsar för en valkretsindelad kommun eller för grannkommuner i en förtidsröstningslokal. Uppsala universitet noterar också att kommittén inte behandlar möjligheten att väljare själva skulle ta med sig korrekta kandidatvalsedlar och använda dem för att personrösta.

Uppsala universitet delar kommitténs bedömning att de övriga reformerna kräver att det ställs upp vissa krav för att ett parti ska kunna delta i val med kandidatvalsedlar. Samtidigt är det denna del av de samlade reformerna som potentiellt kan vara mest problematisk ur demokratisynpunkt. Det är centralt för en demokrati att små eller nya partier kan ställa upp i val på likvärdiga villkor som etablerade partier. Det föreslagna systemet med krav på tidigare valresultat eller ett visst antal stödförklaringar förefaller dock i huvudsak väl balansera denna demokratiska grundförutsättning med krav på ett robust valsedelsystem. En nackdel är emellertid att det kommer att bli svårare att nära på ett val bilda ett parti och ställa upp i val på likvärdiga villkor. Å andra sidan förbättras förutsättningarna kraftfullt, jämfört med dagens system, för små partier som kan fastslå kandidater i tid och samla in tillräckligt många stödförklaringar för att få delta med kandidatvalsedlar. Att fastslå gränserna för antalet stödförklaringar är, som kommittén också skriver, en

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

260818

Dnr UFV 2026/293

grannlaga uppgift. Uppsala universitet delar kommitténs bedömning att dessa gränser överlag bör vara relativt låga. Detta för att underlätta för nya och små partier att ställa upp i val. De föreslagna kraven på antal stödförklaringar i olika val och beroende på antalet röstberättigade framstår i detta perspektiv som rimliga.

Uppsala universitet ställer sig också bakom de föreslagna förändringarna om att ett parti endast får delta med en kandidatvalsedel per valkrets samt att partier som deltar med kandidatvalsedlar ska anmäla samtliga kandidater. Detta främst utifrån att det ökar transparensen för väljarna.

Slutligen håller Uppsala universitet med kommittén om att det är viktigt att utvärdera reformerna och att det bör göras genom en parlamentarisk kommitté.

Valbarhet och folkbokföring

Uppsala universitet bedömer förslaget som rimligt. Det är ger ökad transparens för väljarna gällande kandidaterna.